YOSHLARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASHDA MADANIY-MA'NAVIY MUASSASALARNING AHAMIYATI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA, 1991–2026-YILLAR)

Amonov Abdulhay Abduraim o'g'li
Termiz davlat pedagogika instituti magistranti
Ilmiy rahbar: Qobilov Xayrulla Xo'jayorovich
Termiz davlat universiteti dotsenti, t.f.f.d. (PhD)

Annotatsiya. Tezisda mustaqillik yillarida Surxondaryo viloyatidagi madaniy-ma'naviy muassasalarning yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdagi tarixiy o'rni yoritilgan. Muassasalarning tarbiyaviy funksiyalari, faoliyat shakllari va rasmiy statistika ko'rsatkichlari tahlil qilinib, mavjud muammolar va ularni hal etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: *Surxondaryo, yoshlar tarbiyasi, milliy qadriyatlar, muzey, kutubxona, madaniyat markazi, "Boysun bahori", ma'naviyat va ma'rifat maskani.*

Kirish

Milliy qadriyatlar – xalqning ko'p asrlik tarixiy tajribasi, urf-odat va an'analari, axloqiy me'yorlari va ma'naviy merosining mujassamidir. Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab ularni tiklash va yosh avlod ongiga singdirish davlat siyosatining ustuvor vazifasi etib belgilandi [4]. Bu vazifani amalga oshirishda madaniy-ma'naviy muassasalar – muzeylar, teatrlar, madaniyat markazlari, kutubxonalar, ma'naviyat va ma'rifat maskanlari muhim bo'g'in hisoblanadi, chunki ular qadriyatlarni nazariy bilim sifatida emas, balki jonli, hissiy ta'sirchan shaklda yetkazadi.

Surxondaryo viloyati qadimiy Baqtriya madaniyatining markazlaridan biri, Termiz, Boysun, Sherobod kabi tarixiy maskanlar, Al-Hakim at-Termiziy va Imom Termiziy kabi allomalar merosi bilan mashhur hudud bo'lib, bu yerda 600 dan ortiq madaniy meros va turizm obyekti mavjud [7]. Shu bois viloyat misolida madaniy-ma'naviy muassasalarning yoshlar tarbiyasidagi tajribasini tarixiy jihatdan o'rganish ham ilmiy, ham amaliy ahamiyatga ega.

Material va metodlar

Tadqiqotda "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonun [1], PQ-4038 va PQ-5040-son Qarorlar [2; 3], Milliy statistika qo'mitasi hamda Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasining madaniyat va san'at muassasalari faoliyatiga oid ma'lumotlari [5; 6], davriy matbuot materiallari manba sifatida foydalanildi. Tarixiylik, xolislik, tizimlilik tamoyillari asosida tarixiy-qiyosiy, muammoviy-xronologik, davrlashtirish va statistik tahlil metodlari qo'llanildi.

Natija va muhokama

Tahlillar mustaqillik davrida viloyatda madaniy-ma'naviy muassasalar faoliyati uch bosqichda rivojlanganini ko'rsatdi. **Birinchi bosqich** (1991–2000) milliy tiklanish davri bo'lib, madaniyat uylari va klublar Navro'z, Ramazon va Qurbon hayitlari, xalq sayillari, baxshichilik kechalari o'tkaziladigan markazlarga aylandi. "Alpomish" dostoni yaratilganining 1000 yilligining 1999-yilda Termizda nishonlanishi yoshlarda vatanparvarlik va qahramonlik qadriyatlarini shakllantirishga xizmat qildi. **Ikkinchi bosqich** (2001–2016) madaniy merosning xalqaro e'tirofi bilan ajralib turadi: Boysun madaniy makonining YUNESKO tomonidan e'tirof etilishi, 2002-yildan "Boysun bahori" folklor festivalining o'tkazila boshlanishi, Termiz shahrining 2500 yilligi munosabati bilan Termiz arxeologiya muzeyining ochilishi yoshlar uchun yangi tarbiya maydonlarini yaratdi. **Uchinchi bosqich** (2017–2026) madaniyat markazlarini rekonstruksiya qilish, har bir tuman va shaharda ma'naviyat va ma'rifat maskanlarini tashkil etish [3], kutubxonalar tarmog'ini kengaytirish kabi tizimli islohotlar bilan tavsiflanadi.

Madaniy-ma'naviy muassasalarning yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati ularning bajaradigan funksiyalarida namoyon bo'ladi. **Muzeylar** tarixiy xotira va milliy g'ururni shakllantiradi: 2021-yilda viloyat muzeylariga tashrif buyurgan 72,2 ming kishining 61,7 mingi (85,5%) o'quvchi va talabalar bo'lgan, muzeylar tomonidan 1 083 ta ekskursiya va 38 ta ko'rgazma tashkil etilgan [6]. **Teatrlar** sahna asarlari orqali axloqiy va estetik qadriyatlarni yetkazadi; viloyat teatrlarida 2021-yilda namoyish etilgan 417 ta spektaklning 185 tasi bepul bo'lgani ularning keng yoshlar qatlamiga ochiqligini ta'minlagan [6]. **Kutubxonalar** kitobxonlik madaniyati va mustaqil fikrlashni rivojlantiradi; viloyatda kutubxonalar soni 2025-yil 1-yanvardagi 1 159 tadan 2026-yil 1-yanvarga kelib 1 600 taga yetgani [5; 8] bu yo'nalishdagi imkoniyatlarning sezilarli kengayganini ko'rsatadi. **Madaniyat markazlari va festivallar** esa xalq og'zaki ijodi, hunarmandchilik va marosimlarni yoshlarga bevosita ishtirok orqali o'rgatadi.

Shu bilan birga, bir qator muammolar ham mavjud. Birinchidan, muzey resurslari asosan viloyat markazida to'plangan: 2021-yil ma'lumotlariga ko'ra barcha 8 ta muzey va ularning filiallari Termiz shahrida joylashgan bo'lib, tumanlarda statsionar muzeylar bo'lmagan [6]. Ikkinchidan, muzey xodimlarining atigi 21,1 foizi soha bo'yicha oliy ma'lumotga ega. Uchinchidan, muassasalar va ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlik ko'pincha bir martalik tadbirlar bilan cheklanib, uzluksiz dasturlar asosida olib borilmayapti. To'rtinchidan, virtual muzey, onlayn ekskursiya va elektron kutubxona kabi raqamli xizmatlar yoshlarning axborot iste'moli odatlariga hali to'liq moslashmagan.

Ta’kidlash joizki, madaniy-ma’naviy muassasalarning tarbiyaviy samarasi ular oila, mahalla va ta’lim muassasalari bilan yagona tizimda ishlaganda eng yuqori bo‘ladi. Yoshlar tarix darsida o‘rgangan mavzuni muzey eksponatlari, festival marosimlari va kutubxona fondlari orqali mustahkamlaganda milliy qadriyatlar shunchaki bilim emas, balki shaxsiy e’tiqodga aylanadi.

Xulosa va tavsiyalar

Mustaqillik yillarida Surxondaryo viloyatida madaniy-ma’naviy muassasalar yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning muhim institutiga aylandi, ularning moddiy-texnik bazasi va faoliyat ko‘lami bosqichma-bosqich kengaydi. Ularning samaradorligini yanada oshirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

– tumanlarda viloyat muzeylarining filiallari va ko‘chma ko‘rgazmalarini tashkil etish, chekka hududlar yoshlari uchun muntazam muzey ekskursiyalarini yo‘lga qo‘yish;

– “Ta’lim muassasasi – muzey – kutubxona – madaniyat markazi” hamkorligida yillik tarbiyaviy dasturlar ishlab chiqish va ularni o‘quv rejalari bilan uyg‘unlashtirish;

– Surxon vohasi tarixiy obidalari va allomalari merosiga bag‘ishlangan virtual muzey, onlayn ekskursiya va mobil ilovalarni yaratish;

– madaniy-ma’naviy muassasalar xodimlarining malakasini, ayniqsa, yoshlar bilan ishlash va raqamli texnologiyalar bo‘yicha kompetensiyalarini oshirish;

– muassasalar faoliyatini tadbirlar soni bilan emas, balki yoshlar ongi va xulq-atvoriga ta’siri bo‘yicha sotsiologik monitoring asosida baholash tizimini joriy etish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. 2016-yil 14-sentabr, O‘RQ-406-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida milliy madaniyatni yanada rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarori. 2018-yil 28-noyabr, PQ-4038-son.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori. 2021-yil 26-mart, PQ-5040-son.

4. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.

5. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida madaniyat va san’at muassasalari faoliyati (2024-yil uchun): press-reliz. – T., 2025-yil 28-iyul.

6. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi. Surxondaryo viloyatida madaniyat va san’at muassasalari faoliyatining asosiy statistik ko‘rsatkichlari (2021-yil yakuniga). – Termiz, 2022.

7. Surxondaryo turizm makoniga aylanmoqda [Elektron resurs] // O‘zbekiston milliy axborot agentligi (UzA). – URL: https://uza.uz

8. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekistonda kutubxonalar soni (2026-yil 1-yanvar holatiga) [Elektron resurs]. – URL: https://stat.uz

GLOBAL SCHOLARS
SCIENTIFIC PUBLISHING